

ПРАВОВА ВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК ОСНОВА ПРАВОВОЇ БЕЗПЕКИ

Дручек О. В., Волюйко О. М.

У статті, з рахуванням наявних результатів досліджень, доведено, що за сучасних умов правова визначеність, як принцип та режим правового життя, є не лише не лише однією з умов ефективної дії верховенства права, а й основою ефективної реалізації та захисту прав людини та передумовою безпечного і ефективного функціонування державного механізму

Запропоновано розуміння поняття правової безпеки як гарантованого стану захищеності особи, суспільства і держави, за якого забезпечуються верховенство права, стабільність і передбачуваність правового регулювання, реальність та ефективність реалізації прав і свобод, належне функціонування правової системи, а також функціонування механізмів їх охорони та захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз. Виділено сутнісні ознаки правової безпеки: а) соціальна природа; б) об'єктивний та динамічний характер; в) пов'язаність із національною безпекою; г) об'єктивація у змісті вимог верховенства права та правової визначеності; г) наявність механізму забезпечення; д) особливий статус суб'єктів та форм забезпечення; е) наявність власної системи принципів функціонування та реалізації.

Під принципами правової безпеки запропоновано розуміти основоположні, нормативно обумовлені ідеї, які розкривають та визначають зміст вимог щодо діяльності повноважених суб'єктів у сфері гарантування стабільності правової системи, систем захисту прав і свобод людини, а також зміст вимог щодо діяльності держави з нейтралізації спрямованих проти національної правової системи загроз. Сформовано систему зазначених принципів, а саме: а) законності; б) верховенства права; в) пріоритету прав і свобод людини; г) юридичної визначеності; г) ефективності правового захисту; д) юридичної відповідальності; е) пропорційності; е) превентивності; ж) системності та комплексності; з) гарантованості.

Обґрунтовано розуміння поняття правової визначеності як комплексу вимог до змісту правових норм, а також до організації та функціонування правової системи, що мають на меті гарантувати стабільне правове становище особи та її захист від потенційного свавілля, зокрема, шляхом покращення процесів правотворення та правозастосування.

Проаналізовано систему зв'язків між принципом верховенства права та принципом правової визначеності і доведено, що принцип правової визначеності є підпорядкованим спеціальним принципом, у якому деталізується зміст верховенства права, зокрема, в аспекті формальних вимог щодо чіткості, зрозумілості і доступності права, а також процесуальних вимог щодо чіткості, зрозумілості і доступності правосуддя.

Доведено, що правова визначеність є одночасно і умовою, і засобом (інструментом) забезпечення принципу верховенства права. Як умова, правова визначеність безпосередньо уособлює ключові характеристики права, якими є передбачуваність, визначеність та стабільність. Як засіб – гарантує зрозумілість та доступність законів, дозволяє передбачати наслідки своїх дій, мати певні законні очікування.

Доведено, що правова визначеність є принципом та режимом функціонування права, реалізація якого має слугувати забезпеченню стабільності суспільних відносин, що якраз і є одним із аспектів суспільної безпеки.

Ключові слова: право, права безпека, права визначеність, верховенство права, принципи права, правова система, забезпечення правової безпеки.

Druchek O. V., Voluyko O. M. Legal certainty as the basis of legal security

Taking into account the available research results, the article proves that under current conditions, legal certainty, as a principle and regime of legal life, is not only one of the conditions for the effective functioning of the rule of law, but also the basis for the effective implementation and protection of human rights and a prerequisite for the safe and effective functioning of the state mechanism.

The concept of legal security is understood as a guaranteed state of protection for individuals, society, and the state, in which the rule of law, stability, and predictability of legal regulation, the reality and effectiveness of the implementation of rights and freedoms, the proper functioning of the legal system, and the functioning of mechanisms for their protection and defense against internal and external threats are ensured. The

© О. В. Дручек, О. М. Волюйко, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

essential features of legal security are highlighted: a) social nature; b) objective and dynamic character; c) connection with national security; d) objectification in the content of the requirements of the rule of law and legal certainty; e) the existence of an enforcement mechanism; f) the special status of subjects and forms of enforcement; g) the existence of its own system of principles of functioning and implementation.

The principles of legal security are understood as fundamental, normatively defined ideas that reveal and determine the content of requirements for the activities of authorized entities in the sphere of ensuring the stability of the legal system, systems for the protection of human rights and freedoms, as well as the content of requirements for the activities of the state to neutralize threats directed against the national legal system. A system of principles has been established, namely: a) legality; b) the rule of law; c) the priority of human rights and freedoms; d) legal certainty; e) effective legal protection; f) legal responsibility; g) proportionality; h) preventiveness; i) consistency and comprehensiveness; j) guarantee.

The concept of legal certainty is understood as a set of requirements for the content of legal norms, as well as for the organization and functioning of the legal system, which aim to guarantee the stable legal status of individuals and their protection from potential arbitrariness, in particular by improving the processes of law-making and law enforcement.

The system of relations between the principle of the rule of law and the principle of legal certainty has been analyzed, and it has been proven that the principle of legal certainty is a subordinate special principle that details the content of the rule of law, in particular in terms of formal requirements for clarity, comprehensibility, and accessibility of the law, as well as procedural requirements for clarity, comprehensibility, and accessibility of justice.

It has been proven that legal certainty is both a condition and a means (instrument) of ensuring the principle of the rule of law. As a condition, legal certainty directly embodies the key characteristics of law, which are predictability, certainty, and stability. As a means, it guarantees the comprehensibility and accessibility of laws, allows one to predict the consequences of one's actions, and have certain legitimate expectations.

It has been proven that legal certainty is a principle and mode of operation of law, the implementation of which should serve to ensure the stability of social relations, which is precisely one of the aspects of public safety.

Key words: law, legal certainty, rule of law, principles of law, legal system, ensuring legal safety.

Постановка проблеми та її актуальність. Правова (юридична) визначеність (legal certainty)

є відносно новим поняттям у теорії права та правозастосуванні. Його об'єктивацію у правовому житті України та правовій теорії обумовили інтеграційні процеси, змістом яких є зближення правових систем, запозичення світового правового досвіду, реалізація у національній правовій системі правових ідей щодо забезпечення найвищих людських цінностей та принципів права. Правова визначеність, як основна засада передбачуваності та стабільності права, відіграє вкрай важливу роль у правовому регулюванні, як у законотворчому, так і у правореалізаційному і правозастосовному процесах.

Принцип юридичної визначеності є складовою ідеї (принципу) верховенства права, яке, своєю чергою, розглядається у якості ключової засади існування правової і демократичної держави. Реальне існування режиму (стану) правової визначеності та верховенства права сприяє формуванню довіри суспільства до державної влади, судової системи, а також до права та законів загалом. Натомість, відсутність правової визначеності може призвести до порушення прав, свобод і законних інтересів громадян, руйнування правової системи, виникнення ситуації правового колапсу. Звідси проступають чіткі контури взаємозв'язку правової визначеності і правової безпеки.

За умов сьогодення правова визначеність розглядається не лише як одна з умов ефективної дії верховенства права, а й як основа ефективної реалізації та захисту прав людини, а також ще ширше – як передумова безпечного і ефективного функціонування державного механізму. У цьому контексті слід погодитися із Т. Кравцевою [1] у тому, що «елементи, через які розкривається зміст принципу правової визначеності, мають забезпечити правовий режим стабільності та безпеки функціонування держави і суспільства, які потребують захищеності правового статусу, правових відносин і наслідків правозастосування».

В основу методології дослідження покладено діалектичний підхід, заснований на принципах матеріалізму та об'єктивності; комплекс загальнонаукових методів (аналізу, синтезу, індукції, дедукції, абстрагування, конкретизації, аналогії); спеціально-науковий системно-структурний метод та метод побудови гіпотез; а також метод герменевтики у якості філософсько-методологічної теорії розуміння та тлумачення ключових понять і категорій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічна парадигма обґрунтування місця і ролі принципу правової визначеності у системі

правової безпеки має враховувати результати досліджень проблем ефективності права, принципів права, проблем безпеки, правової безпеки, а також проблем змісту категорії «правова визначеність».

Теоретичне підґрунтя вивчення зазначених проблем сформовано зусиллями таких видатних науковців, як С. Головатий, М. Козюбра, С. Максимов, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, П. Рабінович, В. Тацій, Ю. Шемшученко та ін. Поняття принципів права та їх зміст ґрунтовно досліджували Ю.О. Волошин [2], О.В. Зайчук [3], А.М. Колодій [4, 5], В.В. Ладиченко [6] та ін. Проблеми правової безпеки розроблялися А.М. Лободою [7], І.Ф. Коржем [8,9,10], С. В. Петковим [11] та ін.

Значний внесок у формування концепції правової визначеності, зокрема, в аспекті обґрунтування її значення для функціонування правової системи здійснили В.О. Панкратова [12], С.П. Погребняк [13,14,15,16], Ю.І. Матвєєва [17]. Так, у монографічному дослідженні В.О. Панкратової «Принцип правової визначеності: загальнотеоретична характеристика» (Суми, 2026) [12] розкрито історичні витоки принципу правової визначеності; обґрунтовано роль правової визначеності як інструменту гарантування правової стабільності; висвітлено зміст правової визначеності у правотворчому та правозастосовному процесах. У наукових працях С.П. Погребняка [13, 14,15,16] доведено, що принцип правової визначеності є невід'ємною складовою принципу верховенства права; обґрунтовано зв'язок правової визначеності з принципами верховенства права та конституціоналізму; розкрито структурні елементи принципу правової визначеності; здійснено аналіз практики ЄСПЛ щодо тлумачення зазначеного принципу. Дослідження Ю.І. Матвєєвої Ю. І. [17] присвячене аналізу складових принципів правової визначеності та порівнянню статичних і динамічних його елементів.

Аналіз зазначених праць дозволяє стверджувати, що у більшості випадків поняття правової визначеності розкривається шляхом перерахування його структурних елементів, без розкриття його глибинної сутності. Крім того, поки що нерозкритою залишається проблема ролі і місця правової визначеності забезпеченні принципу (режиму) правової безпеки.

Відповідно, метою дослідження є – розкрити зміст поняття правової визначеності як елементу та інструменту забезпечення правової безпеки в Україні. Зазначена мета потребує виконання таких завдань: 1) проаналізувати основні підходи до розуміння понять «правова безпека», «принципи

права», «правова визначеність»; 2) виявити роль і місце принципу правової визначеності у системі принципів права, які забезпечують правову безпеку; 3) розкрити основні характеристики правової визначеності у межах доктринального та галузевого підходів, а також у судовій практиці ЄСПЛ.

Виклад основного матеріалу. Концепція правової визначеності бере початок із часів Стародавніх Греції та Риму, зокрема, у судовій сфері, де вперше було акцентовано на важливості точності та передбачуваності закону. Як принципова вимога, правова визначеність була закріплена у Дигестах Юстиніана, зокрема у формулі «право може і повинно бути визначеним». Ідея щодо доступності, зрозумілості, чіткості законів поступово і невпинно набувала значущості у політико-правових концепціях Середньовіччя та Нового часу. Проте, лише у новітній час, у межах правової традиції Європи, правова визначеність стала розглядатися складовою принципу верховенства права, у розумінні адресованої державі вимоги діяти у межах оголошеними і зафіксованими заздалегідь правилами, які дають можливість передбачити з усією вірогідністю і явною визначеністю, яким саме чином влада використовуватиме свої примусові заходи за певних обставин. І найбільш чітке теоретичне обґрунтування ідея правової визначеності отримала у працях німецького філософа права Г. Радбруха, який у працях «Філософія права» (Rechtsphilosophie) (1932) та «Законне неправо і надзаконне право» (Gesetzliches Unrecht und übergesetzliches Recht) (1946) закріпив методологічну основу розуміння співвідношень права, справедливості та правової безпеки. Саме Г. Радбрух був першим, хто позиціонував правову визначеність як умову і гарантію правової безпеки (Rechtssicherheit) та визначив основні її складові, а саме: а) реально забезпечений стабільний правопорядок; б) визначеність правових норм; в) передбачуваність правозастосування; г) захист особи від свавілля. У цілому, Г. Радбрух розглядав правову безпеку не як властивість закону, а як самостійну цінність права. Також важливим здобутком Г. Радбруха вважаємо обґрунтування ідеї про те, що якщо позитивний закон має явно несправедливий характер і суперечить принципу рівності, він втрачає характер правої норми (т.зв. «формула Радбруха»).

Реалізуючи одне із завдань дослідження – обґрунтування поняття правової безпеки, – зазначимо, що загальне його розуміння характеризується певною дихотомією. Зокрема, правову безпеку, в основному, розуміють або як *стан*

захищеності особи, суспільства і держави, за якого забезпечується стабільність правового порядку, гарантованість прав і свобод людини, передбачуваність та послідовність правозастосування, ефективне функціонування правової системи; або як *принцип* побудови правової системи, галузей права та їх інститутів з точки зору забезпечення безпечного функціонування і розвитку суспільних відносин. Вважаючи, що неоднозначність підходів до розуміння зазначеного феномену є виразом його складної соціальної природи, пропонуємо під правовою безпекою розуміти гарантований стан захищеності особи, суспільства і держави, за якого забезпечуються верховенство права, стабільність і передбачуваність правового регулювання, реальність та ефективність реалізації прав і свобод, належне функціонування правової системи, а також механізмів їх охорони та захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз. Входячи із такого розуміння, до сутнісних ознак правової безпеки пропонуємо відносити: а) соціальну природу; б) об'єктивний та динамічний характер; в) пов'язаність із національною безпекою; г) об'єктивацію у змісті вимог верховенства права та правової визначеності; г) наявність механізму забезпечення; д) особливий статус суб'єктів та форм забезпечення; е) наявність власної системи принципів функціонування та реалізації.

Підхід до правової безпеки як до фундаментальної засадничої ідеї, що визначає зміст і спрямованість зусиль держави щодо забезпечення безпеки правової системи та правового регулювання, обумовлює необхідність звернення до поняття принципів правової безпеки, що, своєю чергою, пов'язані з поняттям принципів права.

Найчастіше під принципами права розуміють вихідні, визначальні ідеї, положення та установки, що складають моральну та організаційну основу виникнення, розвитку і функціонування права [3, с. 23], виділяючи у їх структурі при цьому: а) ідею; б) нормативне закріплення; в) сферу дії; г) механізм реалізації; г) юридичні наслідки недотримання.

З урахуванням зазначеного, під принципами правової безпеки пропонуємо розуміти систему основоположних, нормативно обумовлених ідей, які розкривають та визначають зміст вимог щодо діяльності повноважених суб'єктів у сфері гарантування стабільності правової системи, систем захисту прав і свобод людини, а також зміст вимог щодо діяльності держави з нейтралізації спрямованих проти національної правової системи загроз.

Врахування єдності соціальної природи права, принципу верховенства права із змістом вимоги правової безпеки дозволяє до переліку принципів правової безпеки віднести принципи: а) законності; б) верховенства права; в) пріоритету прав і свобод людини; г) юридичної визначеності; г) ефективності правового захисту; д) юридичної відповідальності; е) пропорційності; є) превентивності; ж) системності та комплексності; з) гарантованості. Узяті сукупно, зазначені принципи відіграють методологічну (керівну та спрямовуючу) роль у процесі забезпечення правової безпеки, оскільки вони визначають підхід, критерії та межі діяльності держави у правовій сфері.

Особлива роль у системі принципів правової безпеки належить принципу правової визначеності, який у найчастіше розуміють як комплекс вимог до змісту правових норм, а також до організації та функціонування правової системи, що мають на меті гарантувати стабільне правове становище особи та її захист від потенційного свавілля, зокрема, шляхом покращення процесів правотворення та правозастосування.

Аналіз прийомів і методів розкриття змісту правової визначеності дає підстави для виокремлення: а) доктринального; б) галузевого; в) судово-практичного (зокрема, на рівні ЄСПЛ) рівнів (підходів).

Зокрема, на рівні *доктрини*, правову визначеність найчастіше трактують як фундаментальну вимогу до змісту і функціонування права, яка вимагає, щоб юридичні норми були чіткими, зрозумілими та передбачуваними і дозволяли суб'єкту чітко розуміти наслідки своїх дій та бути впевненим, що державні органи діятимуть згідно з законом, а не свавільно. При цьому правову визначеність розглядають або як складову частину принципу верховенства права, або як самостійний загальний принцип права. Так, на авторитетну думку М.І. Козюбри, принцип правової визначеності є однією із найважливіших складових верховенства права та правової держави, які забезпечуються низкою «гетерогенних підпринципів» – вимог, що дають уявлення про зміст, спрямованість та умови забезпечення названих феноменів у сучасному суспільстві. Акцентуючи на факті чисельності підпринципів, які забезпечують верховенство права, науковець наполягає, що функціонування правової держави і утвердження верховенства права не можливі за відсутності стану правової визначеності, який у зазначеному контексті є ключовим [18]. С.П. Погребняк, обґрунтовуючи концепцію верховенства права, наполягає

на виділення формальної (джерела і форма) та матеріальної (зміст) її складової. Вимогу правової визначеності науковець пов'язує із формальним аспектом права та разом із принципами пропорційності й добросовісності відносить до принципів, які забезпечують дію верховенства права [16, с. 21]. На авторитетну думку А.М. Приймака, юридична визначеність вимагає дотримання таких умов: а) закони та судові рішення мають бути публічно доступними; б) їх зміст повинен бути чітким і зрозумілим; в) судові рішення мають визнаватися обов'язковими; г) зворотна дія законів і рішень повинна бути обмежена; г) законні очікування громадян мають бути захищеними [19, с. 30, 32].

Осмислення запропонованого вище поняття правової визначеності дозволяє доповнити зазначений перелік такими вимогами, як: а) чіткість формулювань (норми права мають бути сформульовані чітко і точно, з тим, щоби особа могла розуміти їх зміст і передбачити наслідки їх дії); б) остаточність рішення (судові рішення, які набрали законної сили, не можуть бути безпідставно переглянуті); в) законність очікування (у випадку встановлення державою певного порядку чи правил особа має право очікувати, що вони не будуть раптово змінені на її шкоду); г) неретроактивність закону (закон, який погіршує становище особи або встановлює відповідальність, не може поширюватися на події, що відбулися до його прийняття); г) єдність судової практики (суди мають однаково тлумачити та застосовувати одні й ті самі норми права в подібних справах, щоб уникнути суперечливих рішень).

Враховуючи зазначене, констатуємо, що принцип правової визначеності має підпорядкований (інструментальний) характер відносно принципу верховенства права, і за своєю сутністю є спеціальним принципом, у якому деталізується його зміст, зокрема, в аспекті формальних вимог щодо чіткості, зрозумілості і доступності права, а також процесуальних вимог щодо чіткості, зрозумілості і доступності правосуддя. Таким чином, правова визначеність є одночасно і умовою, і засобом (інструментом) забезпечення принципу верховенства права. Як умова, правова визначеність безпосередньо уособлює такі ключові характеристики права, як передбачуваність, визначеність та стабільність; як засіб – гарантує зрозумілість та доступність законів, дозволяє передбачати наслідки своїх дій, мати певні законні очікування. Правова визначеність є принципом, реалізація якого має слугувати забезпеченню стабільності суспільних відносин, що якраз і є одним із аспектів суспільної безпеки.

На галузевому рівні одним із методів розкриття змісту принципу правової визначеності є його порівняння із іншими галузевими принципами, зокрема тими, які діють у площині процесуальних відносин. Такий прийом, як правило, здійснюється з метою з'ясування особливостей реалізації та функціонування зазначеного принципу в умовах відповідного правового регулювання, що дозволяє оцінити рівень чіткості, стабільності та передбачуваності правових норм, а також встановити наявність можливих прогалин, колізій чи неоднозначностей у законодавстві. Так, розкриваючи роль і місце принципу правової визначеності у системі принципів цивільного судочинства, І.А. Боровська [20, с. 52–53] слушно зауважує, що призначенням зазначеного принципу є деталізація ідеї верховенства права та забезпечення його безпосереднього втілення у цивільно-процесуальних відносинах. Зміст правової визначеності у зазначеному контексті, на думку І. А. Боровської, складають три групи вимог: 1) вимоги правотворчого характеру до законодавства, відповідно до якого суд ухвалює рішення, що полягає у чіткості, доступності для розуміння, однозначності норми при тлумаченні її змісту, а також передбачуваності; 2) вимоги правозастосовного характеру до визначеності судових рішень, які виявляються у забезпеченні однакового застосування судом норм права у подібних правовідносинах; остаточність і сталість судового рішення; обов'язковість судових рішень до виконання; зрозумілість змісту судового рішення; 3) вимоги до визначеності процесуальної процедури розгляду цивільних справ, правил розмежування юрисдикції судів у цивільному процесі. Погоджуючись у цілому із таким підходом до правової визначеності у цивільному процесі, зазначимо, що правова визначеність є обов'язковою умовою будь-яких цивільно-правових відносин, оскільки має безпосередній зв'язок із конституційними принципами правової держави та захисту прав людини, а також функціональний зв'язок із загальними засадами і принципами судочинства.

Ще більш чітко вираження, на нашу думку, правова визначеність має у кримінальному процесуальному права, де об'єктивується у змісті норми про те, що ніхто не може бути притягнутий до відповідальності і підданий покаранню за вчинення діяння, яке прямо не заборонене законом, а також норми про унеможливлення повторного обвинувачення або покарання за правопорушення, за яким особу було виправдано або засуджено на підставі вироку суду, що набув законної сили.

На рівні судової практики особливу роль щодо тлумачення та реалізації принципу правової визначеності належить міжнародним судовим установам, зокрема, ЄСПЛ. У зазначеному контексті взірцевими слід вважати низку рішень ЄСПЛ, зокрема, таких, як рішення від 20 травня 2010 р. у справі «Курочкін проти України» (заява № 42276/08 (п. 44)) [21]; рішення від 25 липня 2002 р. у справі «Совтрансавто-Холдинг» проти України (заява № 48553/99 (п. 72)) [22] та ін., у яких принцип правової визначеності розглядається як один із основних елементів верховенства права та розуміється у багатоаспектному значенні, зокрема як вимога якості, доступності (зрозумілості) та передбачуваності закону.

Так, у рішенні щодо справи *Sunday Times v. the United Kingdom* (1979), Судом наголошено, що закон має бути доступним і передбачуваним. Це означає, що норми повинні бути сформульовані з достатньою точністю, щоб людина могла, за потреби отримавши юридичну консультацію, передбачити наслідки своїх дій. У рішенні щодо справи *Brumărescu v. Romania* (1999) Судом підкреслено, що принцип правової визначеності передбачає стабільність судових рішень та повагу до остаточності судового розгляду (*res judicata*). У рішенні щодо справи *Malone v. the United Kingdom* (1984) Судом зазначено, що норма права, яка надає державним органам дискреційні повноваження, повинна достатньо чітко визначати межі такого розсуду та спосіб його здійснення, щоб забезпечити особам належний захист від свавільного втручання держави у їхні права, а також підкреслено, що закон має містити достатні гарантії проти зловживань владою, особливо коли йдеться про втручання у приватне життя. Таким чином, для ЄСПЛ принцип правової визначеності означає, що законодавство має бути зрозумілим і передбачуваним; судові рішення – стабільними; діяльність державних органів – обмеженою чіткими правовими рамками. Усе зазначене є необхідною умовою ефективного захисту прав людини.

У цілому, аналіз актуальної судової практики ЄСПЛ дозволяє стверджувати, що Суд відносить до ключових складових правової визначеності такі вимоги, як: ясність, точність, доступність, передбачуваність закону (норми права); стабільність законодавства; обов'язковість оприлюднення законів; відсутність внесення непередбачуваних змін до законодавства; неприпустимість зворотної дії законів у часі; легітимність (правомірність) очікувань; неприпустимість карати без закону та карати двічі за одне і те ж; неприпустимість

перегляду (скасування) судових рішень, які вступили у законну силу (є остаточними) і не містять судової помилки і (або) порушень закону; визначеність меж дискреційних повноважень органів влади; обов'язковість та виконуваність судових рішень; неприпустимість свавілля і застосування непрозорих механізмів, які підривають довіру до права, державних органів та судів.

Висновки. З урахуванням зазначеного, констатуємо:

1. Під правовою безпекою слід розуміти гарантований стан захищеності особи, суспільства і держави, за якого забезпечуються верховенство права, стабільність і передбачуваність правового регулювання, реальність та ефективність реалізації прав і свобод, належне функціонування правової системи, а також функціонування механізмів їх охорони та захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз. Ознаками правової безпеки є: а) соціальна природа; б) об'єктивний та динамічний характер; в) пов'язаність із національною безпекою; г) об'єктивація у змісті вимог верховенства права та правової визначеності; г) наявність механізму забезпечення; д) особливий статус суб'єктів та форм забезпечення; е) наявність власної системи принципів функціонування та реалізації.

2. Принципи правової безпеки – це основоположні, нормативно обумовлені ідеї, які розкривають та визначають зміст вимог щодо діяльності повноважених суб'єктів у сфері гарантування стабільності правової системи, систем захисту прав і свобод людини, а також зміст вимог щодо діяльності держави з нейтралізації спрямованих проти національної правової системи загроз. Систему зазначених принципів складають принципи: а) законності; б) верховенства права; в) пріоритету прав і свобод людини; г) юридичної визначеності; г) ефективності правового захисту; д) юридичної відповідальності; е) пропорційності; е) превентивності; ж) системності та комплексності; з) гарантованості.

3. Під правовою визначеністю слід розуміти комплекс вимог до змісту правових норм, а також до організації та функціонування правової системи, що мають на меті гарантувати стабільне правове становище особи та її захист від потенційного свавілля, зокрема, шляхом покращення процесів правотворення та правозастосування.

4. Принципи верховенства права та правової визначеності тісно взаємопов'язані. Правову визначеність слід розглядати у якості спеціального інструментального принципу, у якому деталізується зміст верховенства права, зокрема, в аспекті

формальних вимог щодо чіткості, зрозумілості і доступності права, а також процесуальних вимог щодо чіткості, зрозумілості і доступності правосуддя. Правова визначеність є одночасно і умовою, і засобом (інструментом) забезпечення верховенства права. Як умова, правова визначеність безпосередньо уособлює такі ключові характеристики права, як передбачуваність, визначеність, стабільність. Як засіб – гарантує зрозумілість та доступність законів, дозволяє передбачати наслідки своїх дій, мати певні законні очікування.

5. Правова визначеність, як умова і засіб забезпечення правової безпеки, слугує забезпеченню стабільності суспільних відносин у сфері права, захисту прав і свобод людини і громадянина, що якраз і є одним із аспектів загальної (суспільної) безпеки. Саме через це правова визначеність посідає ключове місце у забезпеченні принципу верховенства права, сприяє формуванню режиму правової безпеки, і тому потребує подальшого наукового дослідження та законодавчого і практичного удосконалення.

Література

1. Кравцова Т. Правова визначеність: основні принципи та практика Європейського суду. ЮрЛіга. 11 червня 2019 року. URL: https://www.asterlaw.com/ua/press_center/publications/legal_certainty_the_basic_principles_and_practice_of_the_european_court/. (дата звернення 20.01.2026).

2. Волошин Ю. О. Принцип права. *Юридична енциклопедія*: В 6 т. / [за ред. Ю. С. Шемшученко (голова ред. кол.) та ін.]. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998–2004. Т. 5. 2003. С. 110-111.

3. Зайчук О.В. Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 22-28.

4. Колодій А. М. Принципи права України / А. М. Колодій. К.: Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

5. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 ; 12.00.02 / А. М. Колодій ; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 1999. 15 с.

6. Ладиченко В.В. Принципи права в системі регулювання державної влади. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. 2017. Серія 18. Право: зб. наукових праць. Вип. 32. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. 156 с. С. 57–64.

7. Лобода А. М. Правова безпека особи в сучасній українській державі (теоретико-правове досліджен-

ня): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01; Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2013. 198 с.

8. Корж І. Ф. Правова безпека як критерій стану правового життя: монографія. Київ: Видавництво «Політія», 2024. 408 с.

9. Корж І. Ф. Принципи права в контексті правової безпеки України. *Право і суспільство*. Дніпро, 2018. № 3. С. 25–34.

10. Корж І.Ф., Богущкий П.П., Пилипчук В.Г. Правова безпека України: поняття та зміст. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Том 30. № 4. С. 15-35. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2023-30-4-15>

11. Петков С., Явний О., Корецький О. *Право і правова безпека в сучасних українських реаліях*. Path of Science. 2024. Vol. 10. № 1. DOI: <https://doi.org/10.22178/pos.100-9>

12. Панкратова В.О. Принцип правової визначеності: загальнотеоретична характеристика : монографія. Суми, 2016. 185 с.

13. Погребняк С. П. Принцип верховенства права: деякі теоретичні проблеми. *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 1 (44). С. 26–36.

14. Погребняк С.П. Вимоги до нормативно-правових актів, що впливають з принципу правової визначеності. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 3 (42). С. 42–53.

15. Погребняк С. П. Загальні принципи права як джерело права. *Вісник Академії правових наук України* : зб. наук. пр. Харків, 2011. № 1. С. 14–25.

16. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): монографія. Харків: Право. 2008. 240 с.

17. Матвєєва Ю.І. Поняття та розуміння принципу правової визначеності. *Наукові записки НаУКМА*. 2017. Том 200. Юридичні науки. С. 93–97.

18. Козюбра М. І. Принцип верховенства права та правової держави: єдність основних вимог. *Наукові записки НаУКМА. Серія «Юридичні науки»*. К., 2007. Т. 64. С. 3-9. URL: <http://www.pravoznaves.com.ua/period/article/21174/%> (дата звернення: 04.02.2026).

19. Приймак А. М. Принцип правової визначеності: поняття та окремі аспекти. *Наукові записки нац. ун-ту «Києво-Могилянська академія»*. *Юридичні науки*. 2010. Том 103. С. 53–55.

20. Боровська І.А. Принцип правової визначеності у системі принципів цивільного судочинства. *Право і суспільство*. 2020. № 4. С. 47-54. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.4.7> (дата звернення: 04.02.2026).

21. Рішення Європейського суду з прав людини від 20 травня 2010 р. у справі «Курочкін проти України»,

Проблеми становлення правової демократичної держави

заява № 42276/08. *Офіційний вісник України*. 2012. № 81. С. 315. Ст. 3301.

22. Рішення Європейського суду з прав людини від 25 липня 2002 р. у справі «Совтрансавто-Холдинг» проти України», заява № 48553/99. *Офіційний вісник України*. 2003. № 44. С. 321. Ст. 2344.

Дручек О. В.,

orcid.org/0000-0002-7460-8137

*кандидатка юридичних наук, доцентка,
професорка кафедри правового забезпечення
та правоохоронної діяльності*

*факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України*

Волуйко О. М.,

orcid.org/0000-0002-0894-5004

*кандидат юридичних наук, доцент, полковник,
начальник кафедри правового забезпечення
та правоохоронної діяльності
факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України*

Дата першого надходження статті
до видання: 29.01.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 23.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті:
13.04.2026